

кадрового забезпечення / О. М. Бородіна. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 72 с.

4. Верба В. А. Організація консалтингової діяльності : навч. посіб. / В. А. Верба, Т. І. Решетняк. – К. : КНЕУ, 2000. – 244 с.

6. Кропивко М. Ф. Інформаційне забезпечення агропромислового виробництва України в ринкових умовах : монографія / М. Ф. Кропивко. – К. : ІАЕ УААН, 1996. – 160 с.

7. Посадский А. П. Основы консалтинга / А. П. Посадский // Высш. шк. экономики. – М., 1999. – 240 с.

Проанализированы организационные формы информационно-консультационных служб. Рассмотрены пути улучшения их работы.

Организационные формы информационно-консультационных служб, информационно-консультационные услуги, сельскохозяйственная информационно-консультационная деятельность, информационно-консультационные службы сельскохозяйственных высших учебных заведений.

Organizational forms of extension are analysed. Ways of improvement of their work are considered.

Organizational forms of extension, extension services, extension activity in agriculture, extension of agricultural higher educational institutions.

УДК 004.451.47

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ І СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНИХ СЛУЖБ У СВІТІ

М. Ф. Безкровний, кандидат технічних наук

Проаналізовано історію розвитку інформаційно-консультаційних служб у різних країнах, еволюцію їх функцій і завдань на окремих етапах.

Інформаційно-консультаційна служба, дорадча служба, консультаційні послуги, сільськогосподарська дорадча діяльність.

Інформаційно-консультаційна діяльність в аграрному секторі економіки нашої країни на сьогодні перебуває на тому етапі, який можна охарактеризувати як період становлення. Незважаючи на те, що робота зі створення інформаційно-консультаційних служб АПК здійснюється вже понад десять років, ще й досі відбуваються гострі дискусії щодо їх місії, ролі в розвитку аграрного сектору та сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання підвищення ефективності діяльності дорадчих служб присвячені праці

Д. С. Алексанова, О. М. Бородіної, М. Ф. Кропивко, В. В. Маковецького, А. П. Посадського та ін. Незважаючи на це, ряд аспектів цієї актуальної проблеми в нових економічних умовах залишаються недостатньо вивченими і потребують більш глибоких досліджень.

Мета дослідження – науковий аналіз історії розвитку інформаційно-консультаційних служб у різних країнах, еволюції їхніх функцій і завдань на окремих етапах та шляхи їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Робота з поширення сільсько-господарських знань має довгу, але часто незафіксовану історію. Інформаційно-консультаційна діяльність (ІКД) – соціальне явище, важлива сила в розвитку сільського господарства. Вона зароджувалася, змінювалася, пристосовувалася до умов навколишнього світу століттями. Історія її розвитку налічує майже чотири тисячі років, хоча становлення в сучасній формі, значною мірою, відбулося за останні два століття. На сьогодні у систему поширення сільськогосподарських знань і досвіду залучені сотні національних і міжнародних організацій, що здійснюють різноманітну діяльність, яка санкціонована й узаконена урядами більшості країн світу. Зусилля цих організацій і їх персоналу спрямовані на збільшення можливостей людей, які проживають у сільській місцевості і зайняті в сільському господарстві, адаптуватися до мінливих економічних, соціальних, політичних та екологічних умов навколишнього середовища, враховуючи нагальні потреби цієї частини населення у різних країнах світу.

В Україні організацію, що здійснює роботу з поширення досвіду і сільськогосподарських знань прийнято називати інформаційно-консультаційною службою (ІКС) або дорадчою службою. Однак у більшості країн світу для назви такого роду діяльності й організацій, широко використовують термін «екстеншен». У перекладі з англійської «*extension*» – розширення, продовження, поширення. Виникнення цього поняття відносять до другої половини ХІХ століття, тоді під «екстеншен» розуміли процес розвитку системи освіти в Англії.

У ті роки між двома найстарішими університетами Великобританії (Оксфорд і Кембрідж) виникла дискусія щодо того, яким чином вони могли б посприяти задоволенню освітніх потреб швидко зростаючого міського населення (викликаного стрімким розвитком промислового виробництва). Викладачі університетів почали читати відкриті для відвідування лекції. Спочатку, тематика цих лекцій була надзвичайно різноманітна: від соціальної проблематики до питань літератури й мистецтва. Пізніше, наприкінці 90-х років ХІХ ст. під час читання лекцій у сільських районах країни стала переважати сільськогосподарська тематика. Ця діяльність активно розвивалася, ставала дедалі популярнішою серед населення Англії, а пізніше і в США. Однак використання терміна «екстеншен» для її позначення продовжилось і триває дотепер. На сьогодні під сільськогосподарською службою «екстеншен» розуміється служба, працівники якої сприяють сільським жителям у виявленні й аналізі їхніх проблем, формуванні думок, прийнятті й реалізації рішень шляхом

надання їм необхідної інформації та стимулювання використання інновацій з метою підвищення якості життя.

Зародження основних форм інформаційно-консультаційної діяльності та доведення корисної інформації до селян має довгу історію. Перший приклад ми зустрічаємо ще в Месопотамії, де археологи знайшли глиняні таблички, що відносилися до 1800 р. до н. д., на яких було написано рекомендації щодо поливу зернових культур, а також заходи боротьби з пацюками. Ці поради були суттєвою підмогою для скорочення втрат від зниження податкових надходжень держави, одержуваних від селян.

Виникнення писемності стало важливим фактором розвитку діяльності з поширення накопичених знань у сфері сільського господарства. Хоча лише деякі прадавні письмена дійшли до наших днів, відомо, що найдавніші з них було написано ще в Прадавній Греції й Фінікії. Пізніше, деякі з них переписали римські автори. Деякі латинські письмена, створені в період з II ст. до н. д. до IV ст. н. д., описували практичні рекомендації з ведення сільського господарства. Вони склалися й поширювалися серед землевласників Римської імперії для того, щоб допомогти їм зберігати й підвищувати їхні доходи.

Приблизно в той же період у Китаї також зароджувалися ранні форми просвітницької діяльності. З VI ст. до н. д. предметом турботи держави стало підвищення доходів землевласників і орендарів їхніх земель. Вони використовували прогресивні (на той час) технології, які знижували податковий тягар; почалася робота з організації необхідних для вдосконалення ведення сільського господарства досліджень і доведення їх результатів до населення; рекомендації землевласникам, як поліпшити свій добробут за допомогою підвищення рівня агрономічних знань. У часи правління династій Сунь і Юань (960–1368 рр.) склалася система державного управління, у якій ключову роль стали відігравати місцеві органи влади. Це дозволило вдосконалити почату раніше дослідницьку роботу й значно розширити її, що обумовило активний розвиток шовківництва в Китаї. Винахід дерев'яних друкованих форм сприяв значному поширенню письмових рекомендацій, що поступово набували форми практичних посібників для селян. За більш пізніх династій Мін (1368–1644 рр.) і Цин (1644–1912 рр.) у Китаї періодично виникали загрози голоду, зумовлені значним зростанням кількості населення. Внаслідок цього, активізувалася просвітницька діяльність. Держава офіційно визнала важливість добре скоординованої роботи з поширення передових способів і методів ведення сільського господарства.

Подібні спроби організувати таку роботу були і в Європі. В XIV ст. на італійську і французьку мови було перекладено тексти римських авторів про друкарство, потужний поштовх для розвитку якого дав винахід друкованого преса. Так, перші книги по сільське господарство з'явилися ще в середині XV ст. Це були не тільки переклади з латині, але й узагальнення накопиченого селянами досвіду ведення господарства. Успіхи природничих наук, що бурхливо розвивалися в наступні століття,

особливо хімії й фізіології рослин, розширили можливості застосування наукових методів у сільському господарстві.

Ці роботи привертали до себе увагу широких верств населення. Найчастіше такий інтерес ґрунтувався на прагненні землевласників знайти нові шляхи збільшення доходів від власних маєтків. Разом з деякими передовими вченими вони стали головними прихильниками організації всіляких сільськогосподарських клубів, асоціацій. До середини XVIII ст. такого роду об'єднання були створені вже по всій Європі, а до початку XIX ст. й у Північній Америці. Членами цих асоціацій були не тільки діячі науки та багаті землевласники (часто аристократи), але й передові фермери. На своїх регулярних зустрічах учасники обмінювалися власними ідеями, новою інформацією, обговорювали передові досягнення науки та можливості їх застосування в практичній діяльності. Вони шукали альтернативу традиційним методам ведення сільського господарства за допомогою постановки експериментів, демонстрації наочних прикладів застосування наукових досягнень, поширення корисної інформації, пропаганди впровадження нововведень. За підсумками роботи цих об'єднань регулярно складалися звіти, які за допомогою публікацій в газетах доводили до відома більшості.

Завдяки діяльності сільськогосподарських об'єднань повсюдно організовувалися дослідні станції, поля, показові ферми, на базі яких проводилися агрономічні дослідження й підготовка конкретних методик і технологій. Згодом з'явилася можливість передати накопичені знання викладачам сільськогосподарських шкіл, у яких навчали основ землеробства всіх бажаючих. Однак навчатися в сільськогосподарських школах могли далеко не всі. Як правило, це були молоді люди з достатньо заможних родин, які згодом ставали керуючими маєтків великих землевласників. Для основної маси селян досягнення науки залишалися недоступними. Були потрібні інші, ефективніші способи, за допомогою яких селянська більшість могла б одержувати необхідну інформацію, поради, стимул до застосування нововведень у повсякденній діяльності. Для того, щоб це стало можливим, необхідні були люди, які, переміщуючись із місця на місце, могли б зустрічатися із селянами безпосередньо на їхній території, інструктувати, консультивати, пропагувати нові методи, обговорювати їх з населенням. Так, у 1837 р. у Франції було призначено першого «мандрівного вчителя землеробства», в обов'язки якого й увійшло вищезгадане. У 40-х роках XIX ст. такі вчителі з'явилися спочатку в Німеччині, а потім у більшості країн Західної Європи і Північній Америці.

«Мандрівні вчителі» були спеціальними службовцями, чію діяльність, значною мірою, фінансувала держава. Іноді вони об'єднувалися в такі ж мандрівні «кафедри землеробства», на чолі яких ставали професори місцевих сільськогосподарських навчальних закладів. Однак часто функції мандрівних учителів виконували зовсім не професори й викладачі, а просто добре підготовлені й знаючі люди, яких запрошували місцеві сільськогосподарські об'єднання та органи самоврядування для тимчасового викладання й консультивання. З моменту появи посади

мандрівного вчителя починається новий етап розвитку інформаційно-консультаційної діяльності. Усі наступні дії та заходи проводилися вже за підтримки з боку держави, а часто й за її ініціативи. Робота з поширення передових сільськогосподарських знань і досвіду стає частиною державної політики більшості розвинених країн світу того часу. Саме це стало передумовою для створення інформаційно-консультаційної служби в її сучасному вигляді, виділення такого роду роботи в самостійний вид діяльності.

Першу інформаційно-консультаційну службу сучасного типу було створено в середині XIX ст. в Ірландії. Центральна влада заснувала посади мандрівних учителів, для того, щоб ті проводили роз'яснювальну роботу з фермерами. Фінансування їхньої діяльності здійснювалося наполовину за рахунок землевласників і благодійних пожертвувань, а частина, що залишилася, надходила з контрольованих державою фондів. Через десятиліття подібна система почала розвиватися в землях Німеччини. Звичайно такі польові вчителі проводили літню половину року подорожуючи по районах, що входили до сфери їх обслуговування, розмовляючи з фермерами, організовуючи демонстраційні заходи. Залишок року вони навчали фермерських дітей у зимових сільськогосподарських школах. І хоча офіційно вони були частиною діяльності сільськогосподарських асоціацій, їхня робота, значною мірою, підтримувалася державним фінансуванням. До кінця XIX ст. аналогічні служби було створено в Данії (1870), Італії (1886) і Нідерландах. За ними пішли й інші країни – Швейцарія, Австро-Угорщина, Росія.

Розвиток системи сільськогосподарської освіти, загальне зростання просвітницької роботи в континентальній Європі вплинули на розгортання подібної діяльності у Великобританії. Так, наприкінці 80-х років XIX ст. у країні було прийнято цілий пакет законів, що визначили характер розвитку служби. Ці правові акти зобов'язали місцеві органи влади кожного графства створити сільськогосподарські ради (комітети), просувати технічні нововведення, сприяти розвитку системи сільськогосподарської освіти, виділяти кошти з місцевих бюджетів для цієї мети. Таким чином, просвітницька діяльність серед сільського населення стала однією з функцій місцевих органів влади, у їхні штати включалися чиновники, завданням яких була координація сільського господарства графства. За рахунок засобів місцевого бюджету субсидювалася діяльність пересувних сільськогосподарських шкіл і окремих мандрівних учителів.

Отже, до початку XX ст. інформаційно-консультаційні служби було створено практично в усіх країнах Європи. Вони стали частиною систем державного управління й освіти. Успіх роботи служб з поширення сільськогосподарських знань і досвіду в Європі стимулював розвиток подібної діяльності в США та Східній Канаді, де сільськогосподарські установи й мандрівні вчителі стали звичайним явищем в XIX ст. і підтримувалися (у т. ч. й фінансово) владою штатів і провінцій. Однак вирішальна роль у становленні інформаційно-консультаційної служби в США належить не їм. У 1862 р., коли в країні йшла громадянська війна,

президент Лінкольн підписав т. зв. I-й Акт Моррілля, яким було покладено початок створенню коледжів «сільськогосподарських і технічних мистецтв» у північних штатах. Цим актом установлювалися умови надання кожному штату гранту у вигляді ділянки землі (відчужуваної з федеральних земель у розмірі 30 000 акрів), або еквівалентної суми для заснування таких коледжів (вони стали називатися land-grant-коледжі, а пізніше – land-grant- університети).

У 1890 р. було прийнято II-й Акт Моррілля, і land-grant- коледжі було створено в південних Північноамериканських штатах. В 1887 р., відповідно до Акта Хатча, сільськогосподарські коледжі ставали не тільки установами освіти, але й дослідними центрами. Приблизно в той же час, у країні почався рух з організації короткострокових курсів для фермерів і членів їхніх родин. У 60-х роках вони стали дуже популярними. Їх влаштовували не тільки місцеві сільськогосподарські структури, але й самими фермерами й відбувалися у вигляді зустрічей з викладачами сільськогосподарських навчальних закладів протягом одного – двох днів (а пізніше й більш тривалих). Короткострокові сільськогосподарські курси поширилися повсюдно й стали національною організацією, підтримуваною й контрольованою федеральною владою. Однак навколо діяльності land-grant- коледжів і сільськогосподарських курсів відбувалися жаркі дискусії, які завершилися прийняттям в 1914 р. Акта Сміта-Левера. Цим актом закладалася Кооперативна Служба Екстеншен – тристороннє співробітництво федерального уряду, урядів штатів і місцевих органів влади із сільськогосподарськими коледжами. Інформаційно-консультаційна служба США споконвічно будувалася на адаптації європейського досвіду.

Водночас, у країні почалася організація сільськогосподарських виставок і ярмарків та дослідних станцій, у яких брали участь селяни, що застосовували нововведення у своїй повсякденній практиці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на початку ХХ ст. у більшості розвинених країн світу склалася сучасна система інформаційно-консультаційного обслуговування сільського населення, умовами становлення якої є такі:

1. Головною умовою становлення ІКС є інформація про застосування на практиці прогресивних методів, що базуються на накопиченому досвіді або отриманих в результаті проведення наукових досліджень.

2. Ця інформація повинна використовуватися в навчанні професіоналів сільського господарства, які потім зможуть застосовувати отримані знання на практиці, удосконалювати їх і передавати іншим.

3. Повинна існувати адміністративна й організаційна структура, у межах якої могла б здійснюватися інформаційно-консультаційна діяльність.

4. Права та обов'язки організацій і осіб, що здійснюють інформаційно-консультаційну діяльність, повинні бути встановлені законодавством або іншим документом, що засвідчує їхні повноваження.

5. Наявність передумов створення інформаційно-консультаційної служби, серед іншого, у вигляді попередніх (можливо, часто невдалих) спроб організувати такого роду діяльність.

Крім того, спонукальним мотивом для ініціації подібної роботи можуть служити кризові ситуації, такі як загроза голоду, неврожаї, різка зміна економічних умов. Їхнє створення часто було процесом стихійним, випадковим, безсистемним, навіть при тому, що закладалися вони на законодавчому рівні. Однак у ХХ ст. вони перетерпіли безліч змін: мета діяльності служб розширилася, збільшився вплив державних структур на зміст консультаційної роботи, зросла частка державного фінансування. Працівники ІКС стали краще освіченими й більш професійними. До того ж, змінювалися й самі учасники інформаційно-консультаційного процесу. На арену вийшли зовсім нові організації, що почали надавати аналогічні послуги сільському населенню: комерційні кампанії, торгівельні союзи, релігійні й благодійні організації та ін. Оскільки ці служби вирости й змінилися, вони стали більш бюрократичними, з'явилася ієрархічна будова. Робота окремих консультантів повинна скеровуватися й координуватися кимось, тому виникли багаторівневі посередницькі структури.

Останні 25–30 років робота ІКС стала більш різноманітною. У країнах, що розвиваються, основний аспект у діяльності служб залишився на забезпеченні необхідних обсягів виробництва продовольства й боротьбі з бідністю. У розвинених же країнах, перед фермерами стоїть інша проблема – надлишкове виробництво. На них здійснюють найсильніший економічний і політичний тиск, метою якого є обмеження обсягів виробництва. Також у цих державах виникли проблеми, пов'язані з погіршенням екологічної обстановки, викликані інтенсивним веденням сільського господарства. Саме ці напрями діяльності стали головними для ІКС. Система інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства й жителів сільської місцевості продовжує розвиватися та змінюватися. Її історія ще не дописана.

Список літератури

1. Акканіна Н. В. Основні концепції сільськогосподарського консультування : навч. посіб. / Н. В. Акканіна ; за ред. В. М. Кошелева. – М. : Агроконсалт, 2001.
2. Корольков А. Ф. Сільськогосподарські інформаційно-консультаційні служби за рубежом: етапи й типологія розвитку / А. Ф. Корольков. – М. : МСХА, 1999.
3. Посадский А. П. Основы консалтинга / А. П. Посадский. – М. : ГУ ВШЭ, 1999.
4. Gwyn E. Jones, Chris Garforth. Improving agricultural extension. – Rome : FAO, 1997.

Проанализирована история развития информационно-консультационных служб в мире, эволюция их функций и заданий на отдельных этапах.

Информационно-консультационная служба, консультационная служба, консультационные услуги, сельскохозяйственная консультационная деятельность.

Forms of extension are analysed. Ways of improvement of their work are considered.

Organizational forms of extension, extension services, extension activity in agriculture, extension of agricultural higher educational institutions.

УДК 351.823.1

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ В УПРАВЛІННІ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ

М. В. Бесчастна, асистент

Проаналізовано основні методи управління персоналом, представлені в працях вітчизняних та зарубіжних учених, виділено соціальні аспекти регулювання та впливу на досягнення ефективного використання трудового потенціалу підприємства. Вивчено соціально-психологічні методи управління та подано їх детальну класифікацію. Зроблено висновки щодо необхідності переходу на нове бачення ролі працівників у діяльності сільськогосподарських підприємств і пошуку методів активізації їх потенціалу.

Управління, методи управління, соціально-психологічні методи, соціальні методи, морально-етичні методи, психологічні методи.

Історичний досвід та сучасна практика свідчать про те, що жодна система не може функціонувати без управління. Проте на сьогодні постає проблема недостатнього вивчення особливостей соціально-психологічних методів управління персоналом підприємства та особливостей культури організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-психологічні методи управління відображено в наукових працях Й. С. Завадського, О. Д. Гудзинського, А. О. Чемериса, М. Ф. Кропивка, Н. В. Онищука, Ф. І. Хміля, Г. В. Щекина та ін.

Мета дослідження – визначити методи управління та місце соціально-психологічних методів в системі управління людськими ресурсами в організації.

Виклад основного матеріалу. Ринкові умови господарювання передбачають виробництво конкурентоспроможної продукції, яка є наслідком досконалих технологій та ефективного управління. Таке управління можливе тільки за умов використання досконалих і раціональних методів управління.

Уся сукупність конкретних прийомів і способів здійснення функцій управління, спрямованих на досягнення мети, є методами управління. Вони свідчать про те, як організація вирішує свої завдання у сфері